

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

2
0
2
4

No 5

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Elektron nashr. 114 sahifa.

E'lon qilishga 2024-yil 30-mayda ruxsat etildi.

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, t.f.d., prof., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati
Axmedov Sayfullo Normatovich i.f.n., professor, MIM akademiyasi rektori
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU YoMMMIB birinchi prorektori
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., "O'IRIAM" ilmiy tadqiqot markazi direktori – prorektor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TMI professori
Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU professori
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori
Axmedov Ikrom Akramovich, i.f.d. TDIU professori
Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., profesor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, i.f.d., TDIU professori
Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori
Musyeva Shoirazimovna, SamDu IS instituti professori
Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d., "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d., TAQU katta o'qituvchisi
Xalikov Suyun Ravshanovich, i. f. n., TDAU dotsenti
Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti
Fayziyev Oybek Raximovich, i.f.f.d. (PhD), Alfraganus universiteti dotsenti
Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU mustaqil tadqiqotchisi
Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti bo'limi boshlig'i
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, i.f.d., TMI dotsenti
Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

MUNDARIJA

Uy-joy qurilishi madaniyati, uning o'ziga xos xususiyatlari va tamoyillari.....	10
Davletov Islambek Xalikovich, Zikrullayev Valixon G'aybullayev o'g'li	
Hududlar investitsiya muhitini oshirish muammolari.....	16
Akbarov Bekmurod Miryakubovich	
Qoraqalpog'iston Respublikasi ellikqal'a tumanida turizm klasterini joriy qilish mexanizmi.....	22
Norchayev Asatullo Norbo'tayevich	
Small Business and Private Entrepreneurship is the Priority Direction of Our Country's Economy.....	28
Tulagan Tukhtaraliev, G'aniev Muhammadjon Xalilovich	
Resurs soliqlarini soliqqa tortish mexanizmlarini takomillashtirish.....	31
Tursunova Zulayxo Abdujobir qizi	
O'zbekistonda muqobil energiya manbalaridan foydalanish elektrotexnika sanoati rivojlanishining istiqboli sifatida.....	34
Uraimjonov Azizbek Raxmonjon o'g'li	
Oliy ta'limning raqobatbardoshligini ta'minlashda ta'lim sifatining mohiyati va asosiy tamoyillari (O'zbekiston misolida).....	40
Egamov Sevinchbek Maxsud o'g'li	
Financial Mechanisms of Supporting Textile Products Export.....	46
Gaybullayeva Gulbaxor Maxmudovna, Yakubova Ugiloy Mamasoliyeva	
O'zbekiston Respublikasida hududlarni mutanosib barqaror rivojlantirish masalalari va yechimlari.....	49
Hojiyev Tal'at Toshpo'latovich	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida ayollar biznesini shakllantirish yo'llari.....	54
Ibodullayeva Malohat Sirojiddin qizi	
Davlatning iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashda qishloq xo'jaligini rivojlantirishning xorijiy tajribasi.....	57
Bekmirzayev Mirzoxid Adashaliyevich	
Turizm sohasi rivojlanishining istiqbollari.....	61
Ergashev Rahmatulla Xidirovich, Jabborova Zuhra Abdig'ani qizi	
Jahonda kabel bozorini rivojlantirish xususiyatlari va tendensiyalari.....	68
Uralov Olimjon Mahammadjonovich	
Namangan viloyatida yoshlarning iqtisodiy faolligi ko'rsatkichlari dinamikasini tahlil qilish.....	72
Mirzatov Baxtiyor Toxirovich	
Turizm sohasiga malakali kadrlar tayyorlashdagi muammolar va ularning yechimlari borasida tavsiyalar.....	77
A. I. Raxmatov	
Трансформация внешнеторговых связей Республики Узбекистана.....	83
Ахмедова (Жабборова) Нилуфар Икболжон кизи	
Korxonalarda investitsiyalarni moliyalashtirish manbalari va usullarining tahlili.....	88
Kuziyeva Nargiza Ramazanovna, Xusanov Faxriddin Jamoliddin o'g'li	
Turizmning mohiyati xususida nazariy yondoshuvlar va ularning tahlili.....	94
R. I. Pardayev	
Katta hajmga ega bo'lgan maxsus qurtxonalarda boqilayotgan ipak qurtlariga harorat va namlikni ta'siri.....	101
Raxmanova Xurinislo Egamovna	
Mahalliy byudjet daromadlarini shakllantirishda mahalliy soliqlar va soliqdan tashqari tushumlarning ahamiyati.....	104
Rajjaboyeva Dildora Zakirovna	
Banklarda stress-test asosida ESG-risklarni baholash.....	110
Nilufar Sharipova	
Yashil iqtisodiyotni rivojlantirishda banklarda ekologik va ijtimoiy risklarni baholash va boshqarish tizimini joriy etishning ahamiyati.....	114
Karimov Shamsiddin Akram o'g'li	

Qimmatli qog'ozlarni qiymatini baholash usullari va modellari.....	122
Botirxo'ja Aziza Faxmuddin qizi	
Sanoat ishlab chiqarishda diversifikatsiyaning nazariy asoslari.....	127
Davronbek Sharibjonovich Raximov	
Mamlakatimizda innovatsiyalarni moliyalashtirishning amaldagi holati tahlili.....	133
Aminov Farrux Farxadovich	
Raqamli iqtisodiyotda moliyaviy hisobot tahlilini takomillashtirishning o'ziga xos xususiyatlari.....	138
G. J. Jumayeva	
Qurilish sohasida logistika tizimlariga zamonaviy texnologiyalar bilan ta'minlanganlarning amaliy jihatlari....	141
Mirsodiqov Abdulla Tursunaliyevich	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida inson kapitalini boshqarishdagi muammolar	146
Nematova Shaxlo Egamberdiyevna	
Aholi daromodlari va omonatlarini shakllantirishning nazariy asoslari.....	149
Xakimov Zohid Norbo'tayevich	
Tasvirlarga raqamli ishlov berish jarayonini intellektuallashtirish algoritmini yaratish.....	158
Zoirov O'lmas Erkin o'g'li	
Mintaqa iqtisodiyotida investitsiya faoliyatini moliyalashtirish samaradorligini baholash	164
Chilmatova Dilnoza Abdurahimovna	
Возможности внедрения и развития исламских банковских продуктов в рынок Узбекистана.....	168
Иноятова Камола Фуркатовна	
Davlat xizmatchisi faoliyatida ijtimoiy javobgarlikning o'rni	172
X. X. Ikramov	
Korporativ boshqaruv tizimida buxgalteriya hisobini tashkil qilishning o'ziga xos xususiyatlari	176
Abdug'aniyev Muhammadamin Abdug'affor o'g'li	
Hududiy kambag'allik chegaralarini aniqlashning ahamiyati (Qashqadaryo viloyati misolida).....	182
Hamdamov Shahzod Ilhom o'g'li, Alisher Yunusaliyevich Safarov	
Kichik biznesga mahalliy investitsiyalarni jalb qilish va ulardan samarali foydalanishda franshizaning roli	189
Rabimqulov Sherzod Murtozayevich	
Tijorat banklarida marketing strategiyalaridan foydalanishning ilmiy-nazariy asoslari.....	193
Maxamadjanov Akbar Maxamadaliyevich	

HUDUDIY KAMBAG'ALLIK CHEGARALARINI ANIQLASHNING AHAMIYATI (QASHQADARYO VILOYATI MISOLIDA)

UDK 316.334.2

Hamdamov Shahzod Ilhom o'g'li

TMCI "Iqtisodiyot, huquq va boshqaruv" kafedrası katta o'qituvchisi

Alisher Yunusaliyevich Safarov

I.f.f.d., TMCI "Iqtisodiyot, huquq va boshqaruv" kafedrası dotsenti

Annotatsiya: Maqolada hududlar kesimida kambag'allik chegaralarini aniqlashning ahamiyati va dolzarbligi Qashqadaryo viloyati misolida mintaqaviy sharoitlarga moslashtirilgan kambag'allikning aniq chegaralarini belgilash muhimligiga e'tibor qaratilgan. Shuningdek, mintaqaviy kambag'allik chegaralarini belgilashning horijiy va milliy mezonlarga asosan viloyatning hududiy kambag'allik chegarasi aniqlangan. Bundan tashqari, maqolada milliy mezonga ko'ra hududdagi obyektiv kambag'allik darajasi ham aniqlangan va mintaqaning o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda, kambag'allikning hududiy mezonini aniqlash bo'yicha quyidagi taklif va tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: kambag'allik, kambag'allikni kisqartirish, kam ta'minlanganlik, turmush darajasi, aholi daromadlari, kambag'allik darajasi, kambag'allik chegarasi, hududiy kambag'allik chegarasi.

Abstract: The article focuses on the importance and relevance of determining poverty limits by region, using the example of the Kashkadarya region, and the importance of determining specific poverty limits adapted to regional conditions. Also, the regional poverty line of the region was determined on the basis of foreign and national criteria for determining the regional poverty line. In addition, the article also determines the level of objective poverty in the region according to national criteria and, taking into account the characteristics of the region, the following proposals and recommendations for determining the regional poverty criterion are developed.

Key words: poverty, poverty reduction, poverty, standard of living, population income, poverty level, poverty line, regional poverty line.

Аннотация: В статье акцентируется внимание на важности и актуальности определения лимита бедности в разрезе регионов, на примере Кашкадарьинской области, на важности определения конкретных лимитов бедности, адаптированных к региональным условиям. Также региональная черта бедности региона была определена на основе зарубежных и национальных критериев определения региональной черты бедности. Кроме того, в статье также определен уровень объективной бедности в регионе по национальному критерию и с учетом особенностей региона разработаны следующие предложения и рекомендации по определению регионального критерия бедности.

Ключевые слова: бедность, сокращение бедности, бедность, уровень жизни, доходы населения, уровень бедности, черта бедности, региональная черта бедности.

KIRISH

Ma'lumki, bir mamlakat ichida yoki mamlakatlar bo'ylab turli hududlarda yashash xarajatlari, aholi daromadlari, turmush darajasi va iqtisodiy sharoitlari notekis taqsimlangan. Bundan tashqari, tabiiy-iqlim sharoiti, geografik joylashuv, resurslar bilan ta'minlanish jihatidan ham ma'lum bir mamlakat ichidagi hududlar bir biridan farqlanadi. Shunday ekan, hududlarning tabiiy, iqtisodiy va ijtimoiy imkoniyatlarini hisobga olgan holda har bir hududda hududiy kambag'allik chegaralarini aniqlash juda muhimdir. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2021-yil 27-avgustdagi "Minimal iste'mol xarajatlari qiymatini hisoblash tartibini amaliyotga joriy etish

to'g'risida¹gi 544-son qarorida manimal iste'mol xarajatlari miqdori mamlakat bo'yicha kambag'allik chegarasi bo'lib xizmat qilishi belgilangan. Biroq, bu belgilangan chegarada hududiy tafovutlar haqida to'xtalib o'tilmagan.

Dunyo miqyosida hududiy kambag'allik chegaralaridan foydalanish amaliyotiga ega bo'lgan qator mamlakatlar mavjud. Misol uchun, AQSHda kambag'allik chegarasi milliy darajada AQSH Sog'liqni saqlash va aholiga xizmat ko'rsatish departamenti tomonidan belgilanadi, ammo yashash narxining o'zgarishi sababli mintaqaga qarab turli chegaralar qo'llaniladi. Braziliyada ham mamlakat bo'ylab yashash narxidagi farqlarni hisobga olish uchun mintaqaviy kambag'allik chegaralaridan foydalanadi. Hindistondagi kambag'allik chegarasi yashash narxining mintaqaviy o'zgarishini hisobga olgan holda shahar va qishloq joylari uchun alohida belgilanadi. Ushbu amaliyotdan foydalanayotgan mamlakatlar qatoriga Xitoy, Meksika, Janubiy Afrika kabi mamlakatlarni ham qo'shish mumkin.

ADABIYOTLAR SHARHI

Mintaqaviy kambag'allik chegarasini aniqlash muayyan geografik hududlarda daromad taqsimoti, turmush darajasi va kambag'allik darajasini o'rganuvchi turli tadqiqotchilar va iqtisodchilarning ishini o'z ichiga oladi. Ushbu sohada L. Morris, Sh. Devarajan, R. Gómez kabi taniqli tadqiqotchilar qator ilmiy tadqiqotlari o'rganib chiqildi.

Mintaqaviy kambag'allik chegaralarini aniqlash bo'yicha tadqiqotlar olib borgan olimlardan biri taniqli iqtisodchi va kambag'allik va rivojlanish iqtisodiyoti sohasidagi tadqiqotchi Martin Ravalliondir. U kambag'allikni o'lchash bo'yicha ko'plab maqolalar va kitoblarni nashr etgan hamda mintaqaviy darajada kambag'allik chegaralarini belgilash bo'yicha tadqiqotlar olib borgan².

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqot ishining asosiy ko'rsatkichlari mualliflar tadqiqotlari mobaynida 2022-yilning iyun-avgust oylarida Qashqadaryo viloyatida o'tkazgan so'rovnoma natijalari asosida shakllantirilgan ko'rsatkichlar orqali hududiy kambag'allik chegarasi ikki usulda Qashqadaryo viloyati misolida aniqlangan. Birinchi usul, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2021-yil 27-avgustdagi "Minimal iste'mol xarajatlari qiymatini hisoblash tartibini amaliyotga joriy etish to'g'risida"³gi 544-son qaroriga asosan Qashqadaryo viloyatining hududiy minimal iste'mol xarajatlari aniqlangan. Ikkinchi usul, viloyatdagi nisbiy kambag'allik chegarasini aniqlash va mavjud metodologiya bilan qiyoslashda YEVROSTAT⁴ metodologiyasi orqali hududiy nisbiy kambag'allik chegarasi aniqlangan.

TAHLIL VA NATIJALAR

Bevosita so'rovnoma o'tkazilgan tumanlardagi aholi daromadlarini sarflanishiga ko'ra obyektiv kambag'allik darajasini aniqlash mumkin. Bunda asosiy mezon sifatida aholi jon boshiga to'g'ri keladigan daromad (xarajat) dan foydalanilgan. Ma'lum bo'lishicha, viloyatdagi istiqomat qiluvchi aholi daromadlarining o'rtacha 70,4% qismi asosan oziq-ovqat mahsulotlari xarid qilish uchun sarflanadi. Tumanlar kesimida ham o'zaro bu ko'rsatkich bo'yicha sezilarli darajada katta tafavut kuzatilmagan. Noozik ovkat-tovarlarga esa o'rtacha 19,8 foiz xarajat qilinganligi ma'lum bo'lsa, bevosita xizmatlarga 9,7 foiz mablag'ni sarflaganligi aniqlandi (1-jadval).

1-jadval: Qashqadaryo viloyatida o'y xo'jaliklari daromadlarining asosiy sarfi (Qashqadaryo viloyati uy xo'jaliklarida o'tkazilgan so'rovnoma natijalari, iyul'-avgust 2022-yil)⁵

№	Tumanlar	Oylik xarajatlar tarkibi (foizda)				O'rtacha oylik xarajat miqdori (ming so'mda)
		Jami	Oziq-ovqatga	Nooziq-ovqat tovarlarga	Xizmatlarga	
1.	G'uzor	100	69,5	19,3	11,2	805
2.	Qamashi	100	70,3	20	9,7	633
3.	Koson	100	72,4	18,8	8,8	536

1 O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Minimal iste'mol xarajatlari qiymatini hisoblash tartibini amaliyotga joriy etish to'g'risida"gi 544-son qarori.URL: <https://lex.uz/ru/docs/5606697>

2 Ravallion, Martin. "On the Measurement of Poverty." The Economic Journal, vol. 112, no. 476, 2002, pp. F671-F684. doi:10.1111/1468-0297.00029

3 O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Minimal iste'mol xarajatlari qiymatini hisoblash tartibini amaliyotga joriy etish to'g'risida"gi 544-son qarori.URL: <https://lex.uz/ru/docs/5606697>

4 Poverty and its measurement the presentation of a range of methods to obtain measures of poverty. URL: https://www.ine.es/en/daco/daco42/sociales/pobreza_en.pdf

5 So'rovnoma natijalariga asosan muallif ishlanmasi.

4.	Kitob	100	69,6	20,3	10,1	544
5.	Mirishkor	100	71,2	20,4	8,4	679
6.	Nishon	100	71,7	19,1	9,2	974
7.	Kasbi	100	68,1	21,3	10,6	663
8.	Chiroqchi	100	71,1	20	8,9	672
9.	Yakkabog'	100	71,2	17,8	11	638
10.	Shahrisabz sh.	100	69,1	21,2	9,7	709
Jami o'rtacha:		100	70,42	19,82	9,76	685,3

Qashqadaryo viloyatida kambag'allik darajasini aniqlashga qaratilgan tadqiqotimizda aynan aholi jon boshiga to'g'ri keladigan iste'mol xarajatlari ko'rsatkichi tanlandi va hududdagi aholi jon boshiga o'rtacha oylik xarajat 685300 so'mni tashkil etdi. Tumanlar kesimida eng past ko'rsatkich Koson tumani kuzatildi. Qolgan tumanlarda aholi jon boshiga to'g'ri keladigan iste'mol xarajatlari miqdori so'rovnoma o'tkazilgan manzillarning shahar yoki qishloq tipida joylashganligiga qarab iste'mol xususiyatiga ko'ra farq qilishi aniqlandi. Eng yuqori xarajatga ega aholi Nishon tumanida istiqomat qilishi ma'lum bo'ldi. So'rovnoma o'tkazilgan manzil tuman markazidan uzoq bo'lganligi tufayli aholi xarajatlarning tarkibida asosan yo'l xarajatlari katta miqdorni tashkil etishi ko'rsatib o'tilgan.

Yuqoridagi ma'lumotlarga asosan hududiy kambag'allik chegarasini va tumanlar kesimida kambag'allik chegarasini aniqlash maqsadida ikki hil metodologiyadan foydalanildi. Birinchisi, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2021-yil 27-avgustdagi "Minimal iste'mol xarajatlari qiymatini hisoblash tartibini amaliyotga joriy etish to'g'risida"gi⁶ 544-son qaroriga asosan quyidagi ketma-ketlikda aniqlandi.

Birinchi bosqich: uy xo'jaliklarining aholi jon boshiga iste'mol hajmidan kelib chiqib, o'sish tartibida detsillarga (10 foizlik guruh) bo'linadi va eng kam iste'molga ega bo'lgan birinchi uch guruhdagi uy xo'jaliklari (target guruh) ajratib olinadi. Tumanlar kesimida eng kam iste'molga ega bo'lgan birinchi uch guruhdagi uy xo'jaliklari iste'mol xarajatlari quyidagicha taqsimlangan (2-jadval).

2-jadval: Qashqadaryo viloyatida eng kam iste'molga ega bo'lgan birinchi uch guruhdagi uy xo'jaliklari (target guruh) xarajatlari (ming so'mda)⁷

Detsillar	Tumanlar									
	G'uzoz	Qamashi	Koson	Kitob	Mirishkor	Nishon	Kasbi	Chiroqchi	Yakkabog'	Shahrisabz shahri
I guruh	408	398	436	413	405	395	412	380	391	406
II guruh	420	404	444	425	422	432	421	451	415	467
III guruh	426	413	455	437	445	463	457	501	442	549
Target guruhining o'rtacha oylik xarajatlari	418	405	445	425	424	430	430	444	416	474

Ikkinchi bosqich: uy xo'jaligining o'rtacha oylik jon boshiga nisbatan oziq-ovqat mahsulotlariga sarflangan xarajatlarning umumiy xarajatlardagi ulushini aniqlash orqali har bir uy xo'jaligining Engel koeffitsiyenti hisoblanadi.

$$Eng_t = \frac{OX_t^j}{JI_t^j} \times 100 \%$$

bunda

Eng_t – Engel koeffitsiyenti;

OX_t^j – t uy xo'jaligining aholi jon boshiga jami oziq-ovqat xarajatlari qiymati;

JI_t^j – t uy xo'jaligining aholi jon boshiga jami xarajatlari qiymati.

6 O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Minimal iste'mol xarajatlari qiymatini hisoblash tartibini amaliyotga joriy etish to'g'risida"gi 544-son qarori.URL: <https://lex.uz/ru/docs/5606697>

7 So'rovnoma natijalariga asosan shakllantirilgan.

So'rovnoma natijalariga asosan, viloyatdagi uy xo'jaliklarining o'rtacha oylik jon boshiga oziq-ovqat xarajatlari 303000 so'mni tashkil etgan bo'lsa, aholi jon boshiga jami xarajatlar 431000 so'mni tashkil etgan. Demak, Engel koeffitsiyentining qiymati

$$Eng_t = \frac{303000}{431000} \times 100 \% = 70,4 \% \text{ ga teng.}$$

Uchinchi bosqich: Minimal oziq-ovqat xarajatlari qiymatini Engel koeffitsiyentining o'rtacha miqdoriga bo'lish orqali bir kishi uchun o'rtacha oylik minimal xarajatlar qiymati aniqlanadi.

$$MX = \frac{MOX}{Eng} \times 100 \%$$

bunda:

MX – minimal iste'mol xarajatlari;

MOX – minimal oziq-ovqat xarajatlari;

Eng – Engel koeffitsiyenti

Qashqadaryo viloyati aholisining minimal iste'mol xarajatlari quyidagicha aniqlanadi.

$$MX = \frac{303000}{70,4} \times 100 \% = 431000$$

Demak, 431 ming so'm Qashqadaryo viloyatida 2022-yil uchun kambag'allik chegarasi ekanligi aniqlandi.

Viloyatdagi nisbiy kambag'allik chegarasini aniqlash va mavjud metodologiya bilan qiyoslashda YEV-ROSTAT metodologiyasi tanlab olindi. So'rovnoma natijalariga ko'ra, hududdagi kambag'allik chegarasini aniqlashda har bir tuman(shaxar) aholisini o'rtacha kunlik xarajatlarini eng kamdan eng ko'piga qarab ketma ketlikda joylashtirib olindi. Yuqoridagi ma'lumotlarga asosan, Qashqadaryo viloyatidagi eng past oylik xarajat miqdori Qamashi tumaniga 536 ming so'm, eng yuqorisi esa Nishon tumaniga 974 xissaga to'g'ri kelgan bo'lsa, qatorlarni quyidagicha ifodalash mumkin.

Qatordagi tumanlar:	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Oylik xarajatlar miqdori (ming so'mda):	536	544	633	638	663	672	679	709	805	974

Birinchi navbatda ushbu guruhdagi kambag'allik darajasini hisoblash uchun yuqorida aytib o'tganimizdek, taqsimlash medianasini topish kerak bo'ladi. Buning uchun dastlab tumanlar kesimidagi o'rtacha oylik daromadlarni Sterjess formulasidan foydalangan holda hosil bo'lajak guruhlar sonini aniqlab olamiz.

Demak, Sterjess formulasiga asosan $k = 1 + 3,32 \lg N$

Bu yerda, k -guruhlar soni, lg – o'nlik logarifm, N - berilgan to'plam birliklari soni.

Bizning ma'lumotlarimizda to'plam birliklari soni 10 ta. Ya'ni:

$$k = 1 + 3,32 \lg 10 = 4,32$$

So'ngra guruhlar oralig'ini aniqlab olamiz. Buning uchun to'plamning eng katta qiymatidan eng kichik qiymatini ayirib, guruhlar soniga bo'lamiz.

$$i = \frac{X_{\max} - X_{\min}}{k} = \frac{974 - 536}{4,32} = 101,3$$

Demak, guruh oraligi 101,3 ming so'mga teng. So'ngra guruhlar ketma ketligini yozib olamiz.

3-jadval: Aholining oylik xarajatlari bo'yicha guruhlar (ming so'mda)

Guruhlar soni	Aholining oylik xarajatlari bo'yicha guruhlar (ming so'mda)	Tumanlar soni
I.	536 - 637,3	3
II.	637,3-738,6	5
III.	738,6-839,9	1
IV.	839,9-941,2	0
V.	941,2 va undan yuqori	1

Intervalli variatsion qatorlar uchun mediana quyidagi formula bilan hisoblanadi.

$$Me = x_{me} + i_{me} \frac{\frac{\sum f}{2} - S_{me-1}}{f_{me}},$$

bu yerda:

x_{me} – mediana intervalining boshlang'ich qiymati;

i_{me} – mediana intervalining miqdori;

$\sum f$ – chastotalar yig'indisi;

S_{me-1} – mediana intervaligacha bo'lgan chastotalar yig'indisi;

f_{me} – mediana intervalining chastotasi. Yuqoridagi misolimiz ma'lumotlari (3-jadval) asosida medianani hisoblaymiz.

3-jadvalga asosan x_{me} -633 (ming so'm), i_{me} – 101,3 (ming so'm), $\sum f$ – 10, f_{me} – 1, S_{me-1} -8 ga teng.

$$Me = 633 + 101,3 (10/2)/8 = 696,3 \text{ ming so'm}$$

Demak, guruhning medianasi 696,3 ming so'mni tashkil etadi va YEVROSTAT talqiniga ko'ra 60 foizlik mezon bo'yicha qarasak 0,6 x 696,3 hosil bo'ladi. Ushbu ifodaning qiymati 418 ming so'mni tashkil etadi va ushbu qiymat hududning kambag'allik chegarasi ekanligi ma'lum bo'ladi.

So'rovnoma natijalariga ko'ra, hududda obektiv kambag'allik darajasi ham aniqlangan bo'lib, maskur ko'rsatkich asosiy uch mezonda aniqlangan. Birinchi mezon, nisbatan yuqori daromadga ega aholi qatlami (aholi jon boshiga daromad 2000 ming so'mdan yuqori). Ikkinchi mezon, o'rtacha daromadga ega aholi qatlami (aholi jon boshiga daromad 500 – 2000 ming so'mgacha). Uchinchi mezon, kambag'al aholi qatlami (aholi jon boshiga daromad 500 ming so'mdan past) (4-jadval).

4-jadval: Qashqadaryo viloyatida obektiv kambag'allik darajasini shakllanishi (so'rovnoma natijalari, iyul'-avgust 2022-yil, %)⁸

Uy xo'jaliklari farovonlik darajasi	Jami	Shahar va tumanlar									
		G'uzor	Qamashi	Koson	Kitob	Mirishkor	Nishon	Kasbi	Chiroqchi	Yakkabog'	Shahrisabz sh.
		100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Nisbatan yuqori (aholi jon boshiga daromad 2000 ming so'mdan yuqori)	73,97	10,3	9,1	6,7	6,1	10,1	8,8	7,8	10,1	8,0	5,7
O'rtacha (aholi jon boshiga daromad 500 – 2000 ming so'mgacha)	8,27	77,3	66,8	73,6	71,6	70,5	84,9	75,3	72,8	72,2	74,7
Kambag'al (aholi jon boshiga daromad 500 ming so'mdan past)	17,76	12,4	24,1	19,7	22,3	19,4	6,3	16,9	17,1	19,8	19,6

Yuqoridagi jadval ma'lumotlariga asosan mintaqadagi obektiv kambag'allik darajasi 17,6 foizni tashkil etgan holda Statistika agentligi tomonidan aniqlangan darajadan 0,3 punkga pastroq. Shuningdek, mintaqadagi eng yuqori bo'lgan kambag'allik darajasi Qamashi tumani ekanligi aniqlandi. Eng yaxshi ko'rsatkich Nishon tumanida bo'lib, ushbu tumanda yashovchi aholining 6,3 foizi aholi jon boshiga daromadlar 500 ming so'mdan pastligi ma'lum bo'lgan.

Tumanlar kesimida kambag'allik darajasi ham Vazirlar Mahkamasining 544-son qarorida ko'rsatilgan metodologiya asosida aniqlangan bo'lib, so'rovnomada ishtirok etgan respondentlarning eng kam daromadga ega 30 foizi detsillarga ajratilib umumiy xarajatlar miqdori aniqlangan. Quyidagi jadvalda viloyatning tumanlari kesimida subyektiv, obektiv kambag'allik darajalari va aniqlangan kambag'allik chegaralari o'z ifodasini topgan (5-jadval).

8 So'rovnoma natijalariga asosan aniqlangan.

5-jadval: Qashqadaryo viloyati tumanlari kesimida subyektiv, obyektiv kambag'allik darajalari va kambag'allik chegaralari ko'rsatkichlari (so'rovnoma natijalari, iyul'-avgust 2022-yil, %)⁹

№	Tumanlar	Subyektiv kambag'allik darajasi (%)	Obyektiv kambag'allik darajasi (%)	Kambag'allik chegarasi (ming so'mda)
1.	G'uzor	14,7	12,4	418
2.	Qamashi	26,1	24,1	405
3.	Koson	21,3	19,7	445
4.	Kitob	23,3	22,3	425
5.	Mirishkor	20,7	19,4	424
6.	Nishon	7,8	6,3	430
7.	Kasbi	18	16,9	430
8.	Chiroqchi	18,4	17,1	444
9.	Yakkabog'	21,3	19,8	416
10.	Shahrisabz sh	21	19,6	474
	Mintaqaviy o'rtacha qiymat:	19,2	17,6	431

Xalqaro miqyosda kambag'allik yoki kambag'allikni chegarasini belgilashda turlicha (ya'ni har bir davlat o'zining iqtisodiy, ijtimoiy va tabiiy imkoniyatlarini hisobga olgan holda) usullardan foydalaniladi. Biroq, hech bir usul qaysidir mamlakat uchun kambag'allik darajasini aniqlashda ideal bo'lishi qiyin. Sababi, har bir mamlakatda ushbu holatga ta'sir etuvchi xususiy hollar bo'lishi mumkin. Aynan shu jihatni hududlar miqyosida ham ko'rish mumkin. Ya'ni respublikamizning har bir hududi o'ziga xos iqtisodiy, ijtimoiy, tabiiy va albatta xususiy jihatlarga ega. Har bir hududning o'ziga xos mintaliteti, turmush tarzi, urf-odati va iste'mol xususiyati mavjud. Shunday ekan, har bir viloyatning o'ziga xos xususiyatlar va turmush tarzidan kelib chiqib hududiy kambag'allik chegarasini aniqlash maqsadga muvofiq.

Kambag'allik chegarasini belgilashdan ko'zlangan maqsad aholining to'laqonli hayot kechirish darajasini saqlab qolish uchun zarur bo'lgan resurslarning qiymatini aks ettirishdir. Ya'ni, insonga asosiy ehtiyojlar nuqtayi nazaridan minimal qoniqish darajasiga erishishga imkon beradigan zaruriy mahsulotlar (tovar va xizmatlar) savatini sotib olish bilan bog'liq xarajatlarni o'lchashdir.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Xorijiy va O'zbekiston tajribasining ijobiy va salbiy tomonlarini hisobga olgan holda hamda mintaqaning o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda, kambag'allikning hududiy mezonini aniqlash bo'yicha quyidagi takliflarni kiritish mumkin:

- hududda nisbiy kambag'allik chegarasini aniqlash uchun tanlab sotsiologik so'rov o'tkazishni tizimli yo'lga qo'yish lozim. Ushbu usul xalqaro miqyosda keng qo'llanilgan va xalqaro standartlarga mos ravishda takomillashtirish zarur.
- milliy mezondan sezilarli farq qilmaydigan minimal iste'mol xarajatlarining hududiy mezonini belgilash zarur. Bunga uch yil davomida mezon qiymatini bosqichma-bosqich 100 foizga oshirish va rasmiy ravishda eng kam ish haqiga moslashtirish orqali erishish mumkin.
- haqiqiy minimal iste'mol xarajatlarini aniqlash uchun barcha jamoalardagi kam ta'minlangan oilalar uchun maxsus ishlab chiqilgan so'rov o'tkazish kerak. Ushbu tadqiqot hududning o'ziga xos xususiyatlarini va kambag'allikni kamaytirish bo'yicha amalga oshirilayotgan chora-tadbirlarni ko'rib chiqishi kerak.
- mintaqaning o'ziga xos xususiyatlaridan kelib chiqib, iste'mol savatchasi va asosiy ehtiyojlar uchun zarur bo'lgan minimal sof daromadlar darajasini aniqlash lozim.
- an'anaviy moliya institutlaridan foydalana olmaydigan kam ta'minlangan shaxslar va uy xo'jaliklariga kichik kreditlar, jamg'armalar, sug'urta va boshqa moliyaviy xizmatlar ko'rsatish uchun mikromoliyalash mexanizmini joriy etish kerak. Ushbu mexanizm iqtisodiy jihatdan chekkada qolganlarni qo'llab-quvvatlash orqali mintaqada kambag'allikni kamaytirishda samarali bo'lishi mumkin.

9 So'rovnoma natijalariga asosan aniqlangan.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Minimal iste'mol xarajatlari qiymatini hisoblash tartibini amaliyotga joriy etish to'g'risida"gi 544-son qarori.URL: <https://lex.uz/ru/docs/5606697>
2. Ravallion, Martin. "On the Measurement of Poverty." The Economic Journal, vol. 112, no. 476, 2002, pp. F671-F684. doi:10.1111/1468-0297.00029
3. Poverty and its measurement the presentation of a range of methods to obtain measures of poverty. URL: https://www.ine.es/en/daco/daco42/sociales/pobreza_en.pdf
4. Poverty and its measurement the presentation of a range of methods to obtain measures of poverty. URL: https://www.ine.es/en/daco/daco42/sociales/pobreza_en.pdf
5. N.M.Soatov, N.G'.Nabiyev, D.N. Nabiyev, G.N. Tillaxo'jayev. Statistika.Darslik. Toshkent-2011.110 bet

Elektron resurslar:

6. <https://norma.uz>
7. <https://lex.uz/ru>
8. <https://stat.uz>

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2024. № 5

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelmasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77)

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnalning ilmiyligi:

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali

O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2023-yil 1-apreldagi 336/3-sonli qarori bilan ro'yxatdan o'tkazilgan.